

YSON jaettujen käsitteiden läpikäynti ja karsinta (2014-2015)

JAETTUIEN KÄSITTEIDEN POISTAMISESTA

YSOssa on ollut paljon jaettuja käsitteitä ja koostekäsitteitä. Jaetut käsitteet juontuvat termeistä, joilla on useita eri merkityksiä. Merkityserojen vuoksi käsitteitä on jaettu ja lisätty termeille sulkutarkenteet, esim. *realismi* (*filosofia*) ja *realismi* (*taide*). YSOssa vanhastaan olleita jakoja on arvioitu vuosina 2014-2015 uudelleen kuvailijan ja tiedonhakijan näkökulmasta ja todettu, että monet näistä jaoista ovat ontologiassa tarpeettomia. YSAssa tällaisia jakoja on ollut vähemmän, mutta YSOa rakennettaessa FinnONTO-projektissa käsitteitä on jaettu useasta eri syystä. Näitä ovat olleet mm. se, että termi viittaa määritelmällisesti kahteen eri käsitteeseen (*kaakao* on sekä juoma että sen valmistukseen käytetty raaka-aine); se, että suomen yhtä termiä vastaa ruotsin kielessä kaksi tai useampi termiä (termiä *parantaminen* vastaavat ruotsissa *förbättring* ja *helande*); tai se, että merkitykseltään laajan käsitteen hierarkisointi ontologiassa on johtanut käsitteen jakoon (*eräkirjallisuus* voi olla joko kaunokirjallisuutta tai tietokirjallisuutta).

Käsitejaon lisäksi YSOssa on luotu koostekäsitteitä, joiden tarkoitus on ollut toimia linkkinä YSON jaettujen käsitteiden ja YSAN merkitykseltään epätarkemman asiananan välillä. Ajatuksena on ollut, että haussa voisi yhdistää sekä YSAN asiananalla että YSON jaetuilla käsitteillä kuvailtu sisältö. Mikäli jako on nyttemmin YSOssa päätetty poistaa, on se tehnyt myös koostekäsitteen tarpeettomaksi, jolloin myös se on poistettu.

Vuoden 2015 läpikäynnissä monet jaetut käsitteet ja niihin viittaavat koostekäsitteet on todettu tarpeettomiksi ja poistettu. Läpikäynnissä on mietitty erityisesti käyttäjänäkökulmaa: ovatko merkityserot käyttäjän kannalta olennaisia vai onko käsitejako pikemminkin hämmentävä? Läpikäynnissä on hyödynnetty kirjastojen yhteisluettelo Melindaa, jonka avulla on tutkittu termien käyttöä aineistojen kuvailussa: on selvitetty, onko termiä käytetty Melinda-kuvailussa vain yhdessä vai useassa merkityksessä. YSOsta on poistettu myös muutamia sellaisia jakoja, jotka juontuivat ruotsin kielestä, koska on katsottu, että ruotsinkieliset eri termit käsitteet ovat merkitykseltään lähellä toisiaan tai merkityseroa ei ole mahdollista tehdä ymmärrettäväksi suomen osalta.

Poistettuja käsitteitä ei ole kuitenkaan varsinaisesti hävitetty YSOsta. Ne on piilotettu tai "haudattu", jolloin niitä ei enää voi käyttää kuvailussa tai haussa. Haudatusta käsitteestä on luotu seuraajasuhde niitä merkitykseltään parhaiten vastaavaan nykyiseen YSO-käsitteeseen. Tätä kautta haudatuilla käsitteillä aiemmin kuvailtu aineisto on edelleen tavoitettavissa. Koska käsitejaon poistuminen on tehnyt myös termin sulkutarkenteen tarpeettomaksi, on jäljelle jääneeltä käsitteeltä poistettu sulkutarkenne.

Läpikäynnin yhteydessä YSOsta poistettiin eli haudattiin yhteensä 708 käsitettä. Lukuun sisältyvät varsinaisten jaettujen käsitteiden (esim. *kaakao* (*nautintojuomat*)) lisäksi myös *kaakao* (*kooste*) -tyyppiset koostekäsitteet. YSOon on jäänyt 213 sellaista jaettua käsitettä, jotka olivat ontologiassa jo ennen vuotta 2016. Samaan termiin pohjautuvia jaettuja käsitteitä on tyypillisesti kaksi, mutta esim. *vastaanotto*-termiin pohjautuvia käsitteitä on YSOssa neljä.

ESIMERKKEJÄ POISTETUISTA JAOISTA

- *groteski* - kuuluu YSAssa ryhmiin kirjallisuus ja taidehistoria, YSOssa lisätty merkitys kirjasyntyli
 - ei ole kovin todennäköistä että kokonainen kuvailtava aineisto - edes artikkeli - käsittelee vain tiettyä kirjasyntyliä, eikä muitakaan kirjasyntyliä ole sanastossa. Kuvailussa riittänee kokoava termi "kirjasyntyli".
- *lapset* (*sosioekonomiseen ryhmään liittyvä rooli*)
 - Tämän ohella jako *lapset* (*ikäryhmä*) ja *lapset* (*perheenjäsenet*), joka on päätetty säilyttää. Sosioekonomiseen ryhmään liittyvän merkityksen arveltiin kuitenkin jäävän käyttäjälle hämäräksi eikä sille osattu nähdä tarvetta kuvailussa.
- *keskustelu* (*pohdinta*) (ruotsiksi *diskussion*), *keskustelu* (*puhe*) (ruotsiksi *samtal*)
 - Suomenkielinen ymmärtää eron vasta nähdessään ruotsinkieliset terminvasteet, mutta ei suomenkielisistä sulkutarkenteista.
- Seuraavien jaettujen käsitysten merkitysero koettiin vähäiseksi käyttäjän kannalta:
 - *hirmumyrskyt* (*onnettomuudet*), *hirmumyrskyt* (*sääilmiöt*)
 - *kahvi* (*nautintoaineet*), *kahvi* (*juomat*)
 - *kemiallinen analyysi* (*analyysimenetelmät*), *kemiallinen analyysi* (*toiminta*)
 - *polttarit* (*miehet*) (ruotsiksi *svensexor*), *polttarit* (*naiset*) (ruotsiksi *möhippor*)

SÄILYTETTYJÄ JAKOJA

Vuosien 2014-2015 läpikäynnissä monet jaoista todettiin kuitenkin käyttäjänäkökulmasta olennaisiksi. Esimerkiksi termin käyttö useassa eri merkityksessä Melinda-kuvailussa on ollut tärkeä peruste jaon säilyttämiselle. Säilytettujen jakojen kohdalla on kuitenkin arvioitu termien sulkutarkenteita uudelleen. YSOssa on aiemmin ollut käytäntönä muodostaa sulkutarkenne yläkäsitteen pohjalta. Tällaiset sulkutarkenteet ovat kuitenkin usein melko abstrakteja eivätkä kuvaa käsitteen merkitystä käyttäjälle tarpeeksi selkeästi: esim. "lammikot (ihmisen määrittämät paikat)". Sulkutarkenteita on pyritty muuttamaan tarpeen mukaan selkeämmiksi.

Säilytetyt jaot huomioidaan myös YSAssa luomalla asiananastoon uudet YSON jakoa vastaavat termit. Samalla käydään läpi ja korjataan ko. termillä kuvailtuja tietueita Melindassa.

ESIMERKKEJÄ SÄILYTETYISTÄ JAOISTA

- *hyvinvointi* (*henkilökohtainen*) (ruotsiksi *välstånd*), *hyvinvointi* (*taloudellinen*) (ruotsiksi *välfärd*)
- *vektorit* (*matemaattiset käsitteet*), *vektorit* (*rooli*)
 - Termit muutettu muotoon: *vektorit* (*matematiikka*) ja *vektorit* (*biologia*)
- *transkriptio* (*biologiset ilmiöt*), *transkriptio* (*sovituks*)
 - Termit muutettu muotoon: *transkriptio* (*biologia*) ja *transkriptiot* (*musiikki*)

YSOSTA POISTETUT KÄSITTEET JA TERMIMUUTOKSET ERIKOISONTOLOGIOIDEN KANNALTA

YSOsta vuonsina 2014-2015 poistetuilla jaetuilla käsitteillä ja koostekäsitteillä on vaikutus myös erikoisontologioihin ja tämä konkretisoituu siinä vaiheessa, kun erikoisontologia päivitetään sen pohjana olevan YSON osalta. Erikoisontologiat on hierarkisoitu tietyn hetkiseen YSOon pohjautuen ja niissä saattaa olla linkkejä sellaisiin YSO-käsitteisiin, jotka nyttemmin on poistettu eli haudattu. Tarkemmin sanoen käsitteellä saattaa olla yläkäsitteenä tai vastineena YSON haudattu käsite. Tämä tarkoittaa, että kyseinen erikoisontologian käsite on pudonnut ontologian hierarkiasta. Tällaisten osalta erikoisontologian käsite on hierarkisoitava uudelleen, joko löytämällä sille vastine YSOsta tai sopiva yläkäsite. Mikäli erikoisontologia päivitetään YSON osalta, kannattaa huomioida uudelleenhierarkisoinnista mahdollisesti aiheutuva lisätyö. Esimerkiksi kun JUHO päivitettiin YSON osalta (JUHO sisältää reilu 6000 käsitettä), 53 käsitettä oli pudonnut hierarkiasta. Finto-tiimi tarjoaa näiden läpikäymiseen tarvittavat työvälineet ja ohjeistuksen.

Mikäli erikoisontologiassa on ollut YSOa vastaava käsitejako sekä koostekäsite ja nämä koetaan YSOsta poistumisen myötä tarpeettomaksi myös erikoisontologiassa, kyseiset käsitteet on mahdollista poistaa myös erikoisontologiasta. Tässä kannattaa kuitenkin huomioida, että käsitteitä on saatettu käyttää kuvailussa. Jos päädytte poistamaan käsitteen ontologiasta, lukekaa ensin seuraava ohje: [Käsitteen poistaminen ontologiasta \(hautaminen\)](#).

Erikoisontologioilla saattaa olla tarvetta myös tehdä YSOa vastaavia termimuutoksia säilyneisiin käsitteisiin. Termien muuttaminen on mahdollista, mutta kannattaa huomioida, onko erikoisontologiaa käytetty termipohjaisissa järjestelmissä: näissä järjestelmissä on järjestelmäkohtainen kysymys, löytyykö vanhalla termillä kuvailtu aineisto termin vaihduttua. URI-tunneista hyödyntävissä järjestelmissä ongelmaa ei ole.

TAULUKOT POISTUNEISTA JA SÄILYNEISTÄ KÄSITTEISTÄ

Alla on Excel-taulukko YSON poistuneista käsitejaoista ja koostekäsitteistä. Poistuneiden käsitteiden osalta taulukossa on mainittu a) poistunut käsite, b) käsitteelle merkitty seuraaja ja c) seuraajan yläkäsite. Poistuneen käsitteen sulkutarkenteesta ja seuraajan yläkäsitteestä voi päätellä, onko käsitteet tulkittu riittävän läheiseksi, jotta jakoa ei tarvita, vai onko poistamisen syynä pikemminkin ollut käsitteen merkityksen marginaalisuus tai epäselvyys. Kaikkiin tapauksiin taulukko ei välttämättä anna selvää vastausta. Lisätietoa tehdyistä päätöksistä ja niiden perusteista saa ottamalla yhteyttä Finto-palveluun: finto-posti@helsinki.fi.

Lisäksi on erillinen taulukko säilyneistä käsitejaoista. Tämä listaus koskee ainoastaan YSOssa vanhastaan (jo ennen vuotta 2016) olleita käsitejakoja, jotka on 2014-2015 läpikäynnin yhteydessä päätetty säilyttää ontologiassa. Huom! Käsitteiden sulkutarkenteet ovat saattaneet vaihtua. Valitettavasti taulukossa ei ole tietoa vanhasta sulkutarkenteesta. Lisätietoa tähän liittyen saa niin ikään ottamalla yhteyttä Finto-palveluun: finto-posti@helsinki.fi.

[YSOsta poistetut jaetut käsitteet ja koostekäsitteet 2016.xlsx](#)

[YSOssa säilyneet käsitejaot 2016.xlsx](#)